

**החולשה
האמריקנית
במזרח-התיכון:
הערכת מצב
מנקודת מבט
ישראלית
שי בנצקי**

תקציר

ארצות-הברית משנה את דפוס המעורבות שלה במזרח התיכון, במגמה להפחית את הפעילות הצבאית הישירה ולהסיט את הקשב האסטרטגי לסיין, ובחודשים האחרונים אף לרוסיה, כך שהמזרח-התיכון הופך בעיניה לזירה משנית בחשיבותה. שינוי זה אינו מבטא את מדיניות ממשל ביידן בלבד אלא משקף מגמה ארוכת-טווח שהחלה כבר בממשלי אובמה והמשיכה בממשל טראמפ. על גבי שינוי עומק זה מפגין ממשל ביידן חולשה גדולה בזירה מזה שנה וחצי, ובמיוחד בהתמודדות מול איראן ושלוחיה ובהגנה על בנות בריתה של ארה"ב במפרץ. מעמדה של ארה"ב כגורם מעצמתי אמין ומשפיע בזירה נחלש, ויכולת ההרתעה שלה נפגעה קשות. החולשה האמריקנית הנוכחית מתבטאת בתגובה רופסת לתקיפות מצד איראן או שלוחיה על יעדים

המזוהים עם ארה"ב או עם בעלות בריתה באיזור, מה שהוביל לחוסר אמון ולתחושת בגידה בקרב מנהיגי מדינות המפרץ כלפי בכירי הממשל האמריקני.

הסטת הקשב של ארה"ב מהמזה"ת, לצד גילויי חולשה אלו, עלולים להביא לסיכונים הבאים: כניסת כוחות אחרים שימלאו את מקומה, כגון איראן, רוסיה וסין; הגברת ההשפעה האיראנית האזורית ובחישתה במשטרים השונים; עידוד הפעילות הצבאית האיראני כנגד יעדים שונים באזור; העצמת החשש בקרב מדינות המפרץ אשר ינסו, בתגובה, להתקרב לאיראן; החלשת "המטרייה" האמריקנית על ישראל במגוון זירות.

מחד גיסא, הפגנת החולשה האמריקנית של ממשל ביידן פוגעת בביטחונה הלאומי של ישראל, ומאידיך גיסא, היא מהווה גם הזדמנות להעצמת תפקידה של ישראל מול מדינות המפרץ, ובמיוחד לתפיסת מקום מוביל – בגיבוי אמריקני – בקואליציה המתגבשת נגד איראן. כדי ליטול תפקיד זה מוצעים לישראל כמה אפיקי פעולה:

- **מול איראן** – במקרה שבו ישראל תותקף על ידי שלוחיה של איראן מתימן, מסוריה, מעיראק או מלבנון, על ישראל לחתור לפגיעה ישירה ביעדים איראניים, לרבות באיראן עצמה. כצעד נוסף, נכון יהיה לפגוע גם בשלוחים האיראניים. לא יהיה נכון לסבול מצב שבו איראן עצמה אינה נדרשת לשלם את המחיר על תוקפנותה.
- **מול מדינות המפרץ** – נוצרה כעת שעת כושר לחזק ולפתח עוד יותר את יחסיה המדיניים, הביטחוניים, המודיעיניים והכלכליים של ישראל עם מדינות המפרץ, ואף לקדם צעדי נורמליזציה מסוימים עם סעודיה. ניתן לקדם תיאום מדיני להשפעה על מספר זירות כנגד הרצון האיראני להשתלט עליהן, וזאת בדגש על עיראק ולבנון.

כמו כן, ניתן לבחון שיתופי פעולה לבניית יכולות פרוקסי של גורמים איסלאמיים לפגיעה ביעדים בתוך איראן, כפי שאיראן נוהגת מול יריבותיה.

- מול ארה"ב – יש להראות לממשל שהגיבוי שלה לישראל ולתפקיד הובלה ישראלית באזור הוא אינטרס אמריקני, משום שהוא מאפשר לה להתמקד בזירות עניין אחרות בעולם; ארה"ב תגבה את הפעילות הקינטית הישראלית, ותעגן את התחייבותה למנוע מאיראן לפתח נשק גרעיני.

ארה"ב בזירת המזה"ת – הפגנת חולשה, פגיעה במעמדה ובהרתעה שלה

מעבר לשינוי אופי הפעילות של ארה"ב במזרח-התיכון מאז ימי ממשלי אובמה וטראמפ, והפניית תשומת הלב האמריקנית לעבר סין, בשנה וחצי האחרונות מפגינה ארה"ב חולשה רבה בזירת המזה"ת. חולשה זו באה לידי ביטוי בחוסר תגובה, או בתגובה רופסת, לתקיפות מצד איראן ושלוחיה כנגד יעדים המזוהים עם ארה"ב או עם בעלות בריתה במספר מדינות ערביות באזור (סעודיה, איחוד האמירויות, סוריה, עיראק). חולשה זו הביאה, בתורה, לחוסר אמון ותחושת בגידה בקרב מנהיגי המדינות המותקפות כלפי בכירי הממשל האמריקני.

מעבר לחוסר התמיכה באותן מדינות ערביות אל מול המתקפות, ארה"ב אף הדגישה שאיננה קשורה לפעילות קינטית שבוצעה כנגד יעדים איראניים בזירה, או אף באיראן עצמה, ואשר לא ניטלה עליה אחריות על ידי גורם כלשהו. יתר על כן, לעיתים, במסגרת תדרוך כלי תקשורת, העבירו גורמי ממשל אמריקניים מסר כי מאחורי פעילות זו עומדת ישראל, וכי מדובר בפעילות שאיננה מועילה אלא להפך – היא גורמת רק נזק.

בכמה מקרים אחרים ציינו גורמים אמריקנים שהתקפות איראניות שבוצעו, כביכול, כנגד יעדים אמריקניים, בוצעו למעשה כנגד יעדים ישראלים המצויים בזירה. אמירות אמריקניות מעין אלו הינן חריגות, ועלולות לפגוע ביחסי האמון ושיתוף הפעולה בין גורמי הביטחון והמודיעין של ארה"ב וישראל.

בעמודים הבאים אציג בפירוט מקרים שונים של תוקפנות איראנית כנגד יעדים אמריקניים וישראליים, אסקור את ההתנהלות האמריקנית באזור ובזירה הגלובלית ואת הדרך שבה היא משפיעה על מעמדה ואמינותה של ארה"ב כגורם מעצמת, אנתח את הסיכונים וההזדמנויות הנובעים מ"נסוגת" ארה"ב מחלקים במזה"ת ואעלה מספר המלצות למדיניות ישראלית עתידית.

בסוריה

במהלך השנה האחרונה בוצעו מספר תקיפות של ארגוני פרוקסי איראניים (להלן – השלוחים) כנגד בסיסים אמריקניים, בעיקר בצפון-מזרח סוריה. תקיפות אלו לא נענו בתגובה אמריקנית שנועדה לפגוע בתוקפים או להרתיעם מהמשך התקיפות. בולטת מאוד לרעה תקיפה חריגה שבוצעה (אוקטובר, 2021) באמצעות חמישה כלי טיס בלתי מאוישים (להלן: כטב"מ) מתאבדים על בסיס אלתנף השוכן בסמוך למשולש הגבולות של סוריה-ירדן-עיראק, במטרה להרוג כמה שיותר חיילים אמריקניים המשרתים בבסיס. התקיפה באה בתגובה למספר תקיפות אשר בוצעו כמה ימים קודם לכן כנגד יעדים של איראן/שלוחיה בסוריה, ואשר יוחסו לישראל. בתקיפה זו לא היו נפגעים בקרב החיילים האמריקניים, משום שהכוח פונה מהבסיס לאחר שקיבל התראה מוקדמת שהועברה לארה"ב על ידי "מדינה ידידותית".

מדובר במתקפה ראשונה כנגד בסיס אלתנף, שהיוותה עליית מדרגה חמורה בנכונות האיראנית להתעמת עם ארה"ב

גם בסוריה, וברצונה להרוג חיילים אמריקניים רבים. בשונה מתקיפות כנגד יעדים אמריקניים בעיראק, תקיפה זו באה בתגובה לתקיפות המיוחסות לישראל, ולא לארה"ב. ייתכן שהיה כאן רצון איראני לסכל את המשך התקיפות הישראליות בסוריה באמצעות גרירת ארה"ב לזירה. מעבר לאיומים מילוליים, ארה"ב לא הגיבה כלל לתקיפה זו והאיראנים ובעלי בריתם אפילו לא ניסו להכחישה. יתר על כן, בעיתון הלבנוני אלאח'באר, המוכר כ"שופר" להעברת מסרים מטעם ארגון חיזבאללה ואיראן, צוין שהמיליציות השיעיות הן האחראיות למתקפה בבסיס אלתנף, וזאת בתגובה לתקיפת יעדים איראניים בתדמור, אשר יוחסה לישראל. המתקפה העידה על כך שאיראן לא הייתה מורתעת מארה"ב, היות שהעריכה שארה"ב תבחר שלא להגיב.

יחד עם זאת, בשלהי אוגוסט 2022 נראים, אולי, ניצנים של שינוי בתגובה האמריקנית למתקפותיהן של המיליציות האיראניות בסוריה. כך, מתקפה נוספת שבוצעה על ידי המיליציות האיראניות ב-15 באוגוסט כנגד בסיס אלתנף, באמצעות כטב"מים, בתגובה לתקיפה המיוחסת לישראל בטרטוס יום קודם לכן, נענתה במתקפה אווירית אמריקנית על יעדי מיליציה איראנית בדיר-א-זור. בעקבות התקיפה האמריקנית, תקפו המיליציות האיראניות באותו ערב בסיסים אמריקניים אחרים בסוריה באמצעות ירי רקטות, אשר גרמו לפציעת שלושה חיילים אמריקניים. בתגובה לכך, תקפה ארה"ב מהאוויר את הרכבים אשר מהם, ככל הנראה, בוצע השיגור, והרגה כשלושה פעילי מיליציות. ארוע זה הינו חריג ביותר, ואינו מהווה דוגמה להתנהלות האמריקנית במזה"ת במהלך שמונה-עשר החודשים האחרונים.

בתימן

כמה שבועות לאחר שג'ו ביידן נכנס לבית הלבן, הוציא הממשל האמריקני את החות'ים הנתמכים על ידי איראן מרשימת ארגוני

הטרור. לטענת הממשל, הצעד נועד לאפשר סיוע הומניטרי לאזרחים בתימן, אך בפועל זה לא באמת עזר לאזרחים. הוצאת החות'ים מרשימת ארגוני הטרור נתפשה בעיני החות'ים והאיראנים דווקא כחולשה אמריקנית, ולא כמחווה לקידום רגיעה וכניסה למשא-ומתן בתימן או כצעד בונה אמון בין ארה"ב לאיראן.

יתרה מזו, הוצאת החות'ים מרשימת הטרור, והלהט האמריקני המופגן לחזור להסכם הגרעין עם איראן, הביאו להאצה ולהסלמה של מלחמת האזרחים בתימן ואף להתגברות התקיפות החות'יות על סעודיה, ובשלבם מאוחרים יותר אף על איחוד האמירויות. כך, שוגרו טילי קרקע-קרקע, טילי שיוט וכטב"מים לעבר מטרות אזרחיות ויעדי תשתית בדרום-מזרח סעודיה, לרבות מתקני נפט של חברת ארמקו הסעודית. ארה"ב גינתה את המתקפה החות'ית, ואמרה שהיא עומדת לצד ריאד ומחויבת לביטחונה. ואולם, ריאד עצמה האשימה את וושינגטון כי הצעדים שנקטה האחרונה לטובת החות'ים ואיראן עודדו את האחרונה להחריף את המלחמה בתימן ולתקוף את סעודיה. גורם סעודי בכיר אף צוטט בעילום-שם באומרו: "ארגון טרור הוא זה התוקף מטרות אזרחיות, והאמריקנים נתנו פרס לטרוריסטים החות'ים במקום לעזור במאבק נגדם".

סעודיה ואבו-דאבי, הרואות באיראן סכנה לביטחונן הלאומי, והחוששות מיכולותיהם של איראן ושלוחיה לגרום להן נזק אדיר, הבינו שננטשו לבדן בהתמודדות עם איראן. הבנה זו, יחד עם חוסר הגיבוי האמריקני, הנסיגה האמריקנית מהמזה"ת וחזרתה של ארה"ב לשולחן הדיונים במטרה לחזור להסכם הגרעין (שעלול להגביר את השפעתה של איראן בזירה האזורית), דחף את סעודיה ואת איחוד האמירויות לנסות לחמם את היחסים הישירים שלהן עם איראן. זאת, כנראה, לא מטעמים

של הזדהות עם טהרן אלא מתוך רצון להבטיח את ביטחונן. כך, לראשונה מאז שנת 2016, שבה הורידה איחוד האמירויות את דרג היחסים הדיפלומטיים שלה עם איראן, בדצמבר 2021, הגיע שיח' טחנון בן-זאיד, היועץ לביטחון לאומי של איחוד האמירויות, לביקור באיראן, שבמהלכו נפגש עם הנשיא ראיסי ועם צמרת הממשל האיראני. בקרוב (אוגוסט 2022) צפוי שגרירה של איחוד האמירויות לשוב טהרן. במקביל, קיימה סעודיה כמה סבבי פגישות עם האיראנים בעיראק, במטרה לקדם את היחסים בין שתי המדינות.

למרות הניסיונות של סעודיה ואיחוד האמירויות לחמם את היחסים עם איראן ולהבטיח את ביטחונן, הרי שמתחילת שנת 2022, על רקע החרפת המלחמה בתימן ומספר תבוסות שנחלו החות'ים בזירה, חלה החרפה בתקיפות החות'יות כנגד איחוד האמירויות וסעודיה (ייתכן שחלק מהתקיפות היו איראניות, או לפחות בוצעו בסיוע איראני). במסגרת תקיפות אלו נתקפו יעדי תשתית שונים ומשמעותיים בשתי המדינות, כגון: שדות תעופה, בתי זיקוק, מיכלי אחסון לדלק, מתקני ומסופי נפט, מתקן לגז נוזלי. על אף ההסלמה בהתקפות החות'ים על יעדים בסעודיה ואיחוד האמירויות, ארה"ב לא פעלה להגנתן של בנות בריתה המפוצצות.

בעיראק

בחודשים הראשונים לכהונתו של ממשל ביידן בוצעו מספר תקיפות של המיליציות הפרו-איראניות על יעדים ובסיסים אמריקניים בעיראק. תקיפות אלו בוצעו באמצעות ירי רקטות ושימוש בכטב"מים מתאבדים, והביאו להריגתו של עובד קבלן שאינו אמריקני ולפציעתם של כמה אמריקנים, ביניהם חייל אחד. בתגובה לתקיפות, אישר ממשל ביידן פעולות תגמול ותקיפות מהאוויר על יעדים ומתקנים בעיראק ובסוריה, אשר

שימשו את המיליציות הנתמכות על ידי איראן. בתקיפות הללו לא נפגעו פעילי המיליציות. יצוין בהקשר זה, כי גם בזמן ממשל טראמפ בוצעו פיגועים וירי רקטות כנגד יעדים אמריקניים בעיראק. ואולם, כאשר נהרג בפיגועים קבלן אמריקני ונפצעו מספר חיילים, תקפה ארה"ב יעדי מיליציות שיעיות בעוצמה, וכתוצאה מכך נהרגו ונפצעו עשרות פעילים שיעים של גדודי חיזבאללה-עיראק. השיא מבחינת ממשל טראמפ הגיע לאחר מכן בחיסולם של קאסם סלימאני, מפקד כוח קדס האיראני, ואבו-האדי אלמהנדס העיראקי, סגן מפקד אלחשד אלשעבי, בשדה התעופה בבגדד. אולם מאז התקיפות של ממשל ביידן בחודשים הראשונים לכינונו, לא בוצעו תקיפות נוספות של הצבא האמריקני בתגובה לפיגועים נוספים או לתקיפות כנגד יעדים אמריקניים בעיראק.

כחודש לאחר ההפסד של המפלגות הפרו-איראניות בבחירות הכלליות בעיראק (7.11.21), בוצע ניסיון התנקשות בראש ממשלת עיראק מצטפא אלכאט'מי באמצעות כטב"מי נפץ שתקפו את ביתו. תקיפה זו בוצעה בסבירות גבוהה ביותר על ידי המיליציות הפרו-איראניות. ניסיון התנקשות זה עבר ללא נקיטת צעדים אמריקניים כלשהם נגד איראן או המיליציות. חמור מכך, גורמים דיפלומטיים אמריקניים ניסו להמעט מהאחריות האיראנית ואף תדרכו את התקשורת האמריקנית כי ההתנקשות בוצעה על דעת המיליציות בלבד, ללא אישור או שליטה איראניים. כמוכן, שאירוע מסדר גודל כזה של ניסיון להתנקש בראש ממשלת עיראק על ידי מיליציה פרו-איראנית, לא יכול היה להתבצע ללא אישורה ותמיכתה של איראן. בסבירות גבוהה מאוד ההנחיה והפקודה לבצע הגיעה מטהרן עצמה.

בתאריך 13.3.22 שיגרו האיראנים שנים-עשר טילים לעבר אירביל, בירת החבל הכורדי בעיראק. הטילים האיראניים

פגעו במבנה הסמוך לקונסוליה האמריקנית החדשה הנבנית באירביל ובתחנת טלוויזיה כורדית. משמרות המהפכה האיראניים הודיעו כי המטרה של ירי הטילים הייתה "מרכז מודיעיני ישראלי". במקביל, ערוץ הטלוויזיה הלבנוני אל-מיאדין המזוהה עם חיזבאללה טען בתחילה כי ירי הטילים בא בתגובה להריגתם של שני קציני משמרות המהפכה בסוריה, בעת תקיפה אווירית המיוחסת לישראל (8.3.22). מאוחר יותר חזר בו הערוץ מטענתו לגבי הסיבה לירי, וטען כי "הבסיס" שהותקף באירביל שימש את ישראל לשיגור של שישה כטב"מים למתחם איראני באיזור כרמאנשאה בתאריך 14.2.22. על פי עיתון הארץ, בתקיפה זו הושמדו מאות כטב"מים איראניים מסוגים שונים. לאחר ירי הטילים, מחלקת המדינה האמריקנית הגיבה כי "מדובר במתקפה שערווייתית" שלא גרמה נזק למתקנים אמריקניים או לנפגעים. מעבר לחוסר התגובה האמריקני למתקפות השונות על בסיסי ארה"ב בעיראק ולירי הטילים שנחתו בסמוך לקונסוליה האמריקנית באירביל, הרי שבאירוע ירי הטילים האיראני צפה נקודה בעייתית מאוד ביחסיה של ארה"ב עם ישראל מצד אחד, ועם איראן מצד שני. נקודה זו חזרה על עצמה בממשל ביידן במספר אירועים, כאשר בחלקם ביקשה ארה"ב לנתק את עצמה מפעילויות שבוצעו נגד איראן ללא נטילת אחריות, ובמקרים אחרים אף להצביע על ישראל כגורם האחראי לביצוע הפעילות כנגד איראן או כגורם המותקף על ידי איראן. ניכר כי מטרתיה של ארה"ב במדיניות זו היו, בין היתר, לשמור על האפשרות לחזור להסכם הגרעין עם איראן וכן למנוע פעילות איראנית כנגד כוחותיה. כאמור, הדבר בא לידי ביטוי גם בירי הטילים האיראני לאירביל, כאשר בכיר אמריקני אישר לניו-יורק טיימס שהיעדים שנתקפו על ידי האיראנים באירביל היו יעדים ישראליים ולא יעדים אמריקניים.

ההדלפה האמריקנית הינה מעשה בעייתי מאוד ביחסי ישראל-ארה"ב, ומלמדת לכל הפחות על כך שישנם גורמים בכירים מסוימים בארה"ב המוכנים לעשות רבות לקידום הסכם עם איראן, גם אם הדבר בא על חשבון פגיעה באינטרסים של ישראל. מכל מקום, בין אם ישראל מחזיקה "בסיסים" באירביל, כדברי האיראנים, ובין אם לאו, אין זה נכון לאשר לאויב שבסיסים אלו אכן קיימים, גם אם הדבר נועד למנוע את הצורך בביצוע צעדים אמריקניים חריפים כנגד איראן. הבעיה הגדולה יותר באירוע הזה היא שאיראן שיגרה שנים-עשר טילי קרקע-קרקע אל מטרות בעיראק, והדבר עבר בשקט וללא תגובה מצד ארה"ב ושאר מדינות העולם.

המפריך הערבי

במרץ 2021 נחשפה בתקשורת המערכה הימית החשאית בין ישראל לאיראן, שבה הותקפו כשתיים-עשרה ספינות איראניות על ידי ישראל מאז 2019, כאשר גורמים במשרד הנפט האיראני טענו שישראל תקפה למעלה מעשרים ספינות איראניות. תקיפותיה של ישראל נבעו הן מהצורך למנוע העברת אמצעי לחימה לידי חיזבאללה, והן כדי לסכל אספקת נפט איראני לסוריה וקבלת תמלוגי נפט ממכירתו. לאחר פרק זמן לא קצר שבו לא הגיבה איראן על התקיפות הישראליות, החלה איראן להפעיל כוח מצידה ולתקוף ספינות הנמצאות בבעלותם של אזרחים ישראליים או של חברות ישראליות פרטיות, ואינן שטות תחת דגל ישראל.

לאחר תקיפה איראנית של ספינת מכולות המקושרת לישראל במרץ 2021, בוצעה תקיפה ללא נטילת אחריות כנגד ספינת ביון איראנית בשם MVSRVIS בים האדום. גם במקרה זה הדליפה ארה"ב לניו-יורק טיימס שישראל עומדת מאחורי התקיפה, לאחר שירושלים עדכנה את וושינגטון על כך בדיעבד.

על פי האמריקנים, תקיפה זו באה בתגובה לתקיפת אוניות ישראליות. גורמים בפנטגון אף חידדו לרויטרס כי ארה"ב אינה אחראית לתקיפת הספינה האיראנית, שאירעה במקביל להתקדמות שיחות הגרעין בווינה. לאחר תקיפת ספינת הביזון האיראנית (אפריל 2021) ביצעו האיראנים תקיפה נוספת של ספינה בבעלות ישראלית באמצעות ירי טיל.

בכל אותן תקיפות, הן של ישראל והן של איראן, לא היו קורבנות מקרב הימאים. ואולם, בתקיפה חריגה אחרת שביצעה איראן ביולי 2021 על הספינה מרסר סטריט, שבבעלות אייל עופר, באמצעות כטב"מ נפץ, נהרגו שני ימאים בעלי אזרחות בריטית ורומנית (קברניט הספינה וימאי). לאחר תקרית זו הודיעה ארה"ב כי טהרן היא האחראית למותם של שני אנשי צוות הספינה, וכי פעולותיה באמצעות כטב"מים מתאבדים מאיימות על חופש התנועה והשיט באזור סחר מרכזי, וכי היא שוקלת עם בעלות בריתה באזור את התגובה הראויה לפיגוע. בסופו של דבר לא ננקטה שום פעולה קינטית או פעילות משמעותית אחרת כנגד איראן. לעומת זאת, משרד האוצר האמריקני הטיל סנקציות אמריקניות על ארבעה אישים וחברות הקשורים למערך הכטב"מים האיראני, וזאת בשל לחץ והעברת מידע מישראל לארה"ב. סנקציות אלו כללו חסימת גישה לנכסים הנמצאים בארה"ב ואיסור לבצע עסקאות עם אותם אישים וחברות. למרות הערך בצעד עונשין כנגד האיראנים, הטלת צעד עונשין יחיד מעין זה נתפסת כתגובה חלשה מדי, שאינה מרתיעה את האיראנים מהפעלת מערך הכטב"מים לתקיפת יעדים שונים באזור.

פעילות איראנית מול הצבא האמריקני

מעבר לתקיפות האיראניות כנגד ספינות אזרחיות במפרץ, האיראנים מבצעים טיסות ושיט של סירות קרב מהירות ליד ומעל ספינות הצי האמריקני, כולל בקרבה לנושאת מטוסים במפרץ

הערבי. כאקט של השפלה, פרסמו האיראנים צילומים שהושגו בגיחות אלה באמצעי התקשורת, והכול ללא תגובה אמריקנית. גם אם בעבר, לפני ממשל ביידן, התבצעו שיוטים והתגרריות מעין בסמוך לספינות הצי האמריקני, הרי שיש לבחון אירועים אלו בקונטקסט הרחב יותר, כפי שצוין עד כה, ולהבין כי ההרתעה האמריקנית ודימוייה נפגעו קשות.

איומים לפגיעה בבכירי ממשל לשעבר

החל מחודש מרץ 2022 התרבו הדיווחים על כוונה איראנית לפגוע בבכירים לשעבר של ממשל טראמפ, אשר פעלו כנגד איראן. במסגרת זו, דווח באתר החדשות האמריקני וושינגטון אקזמינר כי איראנים החברים בכח קדס של משמרות המהפכה תכננו להתנקש בחייו של היועץ לשעבר לביטחון לאומי, ג'ון בולטון. על פי הנטען בכתבה נאספו די ראיות כנגד שני חשודים איראנים, אולם גורמים רשמיים בממשל ביידן התנגדו להגשת כתב אישום פומבי. הסיבה לכך, על פי ההשערה, הייתה חששם מפגיעה בהסכמה האיראנית לחתום מחדש על הסכם הגרעין, שהמו"מ לסימו הגיע לישורת האחרונה. במקביל, משרד החוץ האמריקני טען (12.3.22) כי הוא מוציא יותר משני מיליון דולרים לחודש בכדי לאבטח מסביב לשעון את שר החוץ לשעבר בממשל טראמפ, מייק פומפאו, ואת עוזרו הבכיר לענייני איראן, בריאן הוק, בשל איומים רציניים ואמינים על חייהם מצידה של איראן. יש לציין כי איומים אלו לפגיעה בחייהם של בכירי ממשל טראמפ לשעבר נמשכו גם במהלך המו"מ עם האיראנים על הסכם הגרעין בווינה, ומוסיפים להישמע גם בימים אלה. הנכונות האמריקנית לנהל מו"מ עם האיראנים תוך שהאחרונים מנסים להתנקש בחייהם של בכירי ממשל לשעבר, משדרת חולשה רבה.

הנסיגה מאפגניסטן

בסוף אוגוסט 2021 הסתיימה נוכחות אמריקנית של שני עשורים באפגניסטן. ארה"ב פינתה בבהלה ובצורה כאוטית מאות אלפי בני אדם משטחה של המדינה, אולם השאירה מאחור אזרחים אמריקנים ומאות אנשים שסייעו לאורך השנים לארה"ב ולבעלות בריתה. חוץ מבני אדם, השאירה ארה"ב באפגניסטן בנסיגתה החפוזה גם אמצעי לחימה וציוד אמריקני בשווי עשרות רבות של מיליארדי דולרים, אשר נפל לידי הטליבן. הנסיגה הבהולה והמביישת הזו של הכוחות האמריקניים מאפגניסטן, בהנחיית הנשיא ביידן, גרמה נזק אדיר למעמדה ולאמינותה של ארה"ב, לדימויה כמעצמה ובוודאי גם ליכולת ההרתעה שלה. ארה"ב שוב נתפסה כמושפלת, וחמור יותר – כמי שבגדה שוב באמונם של בעלי בריתה. ההבנה של גורמים רבים הייתה שבסופו של דבר ארה"ב פועלת אך ורק על פי האינטרסים הנקודתיים שלה. לנסיגה זו הייתה כנראה השפעה גם על ההתנהלות האיראנית במו"מ על הגרעין ועל תקיפותיה כנגד יעדים אמריקניים בעיראק ובסוריה.

המו"מ בנושא הגרעין בווינה

ארה"ב גילתה ומגלה חולשה ולהיטות רבה מול האיראנים ברצונה לחזור להסכם הגרעין משנת 2015. למרות שיש באפשרותה של ארה"ב לנצל מנופים שונים מול איראן, בין היתר באמצעות שימוש בסנקציות כלכליות נוספות ו/או הפגנת כוח צבאי אמין, היא מעדיפה שלא לפעול בדרך זו. איראן זיהתה חולשה זו של הממשל וניצלה אותה כדי "לסחוט" ויתורים שונים. אחד הוויתורים הגדולים היה הוצאת ארגון משמרות המהפכה מרשימת ארגוני הטרור והסרת הסנקציות האמריקניות כנגדו. נראה שהממשל האמריקני כבר היה מוכן לקבל גם ויתור זה תמורת הבטחה איראנית להימנעות מביצוע פיגועים כנגד יעדים

של ארה"ב (תמורה שהוכחשה על ידי גורמי ממשל אמריקניים), אך הדבר לא יצא אל הפועל. ההימנעות מן הוויתור באה בעקבות התנגדות של גורמים בקונגרס ולחץ שהופעל מצידה של ישראל, שכלל גם התבטאות חריגה ומשותפת של ראש הממשלה, נפתלי בנט, ושל שר החוץ, יאיר לפיד, כנגד הוצאת משמרות המהפכה מרשימת ארגוני הטרור. בנוסף, ישראל עשתה שימוש מול האמריקנים במידע שהושג על ידי ישראל מחקירת פעיל כוח קדס של משמרות המהפכה על פיגועים מתוכננים כנגד קצין אמריקני בכיר השוהה בחו"ל. מידע זה, שהועבר על ידי ישראל לגורמי המודיעין האמריקניים ולממשל, שתרם ככל הנראה לכך שהנשיא ביידן החליט בסופו של דבר שלא להוציא את משמרות המהפכה מרשימת ארגוני הטרור.

סוגיה נוספת, שלא ברור עדיין כיצד תיפתר, הינה שאלת "האתרים הפתוחים", שבהם נמצא אורניום מועשר שאיראן לא הצליחה לתת לסוכנות הבין-לאומית לאנרגייה אטומית הסבר מניח את הדעת באשר למקורו ולשימושו המיועד.

ממשל ביידן, שהיה מודע לביקורת הרבה על הסכם הגרעין משנת 2015, הבטיח בתחילה שישגי גרסה חזקה ומפורטת יותר של ההסכם. ואולם, עם התארכות המו"מ ויתרו האמריקנים – שהיו להוטים להשיג הסכם כמעט בכל מחיר – כמעט על כל דרישותיהם. בהקשר זה יש לציין את דבריו של השליח הרוסי לז'נבה בריאיון לטלוויזיה האיראנית, שלפיהם איראן קיבלה הרבה יותר ממה שציפתה ויותר ממה שהרוסים ציפו.

למרות שההסכם הקודם לא היה טוב, פרישת ארה"ב מההסכם על ידי ממשל טראמפ וחילופי הממשל בארה"ב הביאו את איראן להאיץ את תוכניתה הגרעינית. כך, איראן נמצאת כיום בנקודה שבה היא רחוקה רק כמה שבועות מהנקודה שבה יהיה לה מספיק אורניום לייצור התקן גרעיני ראשון. לארה"ב, כאמור,

ישנם מספר מנופי לחץ המאפשרים לה להגיע להסכם טוב יותר – בדגש על איום צבאי אמין, לחץ מדיני בין-לאומי והחרפת הסנקציות – אולם היא עדיין בוחרת שלא לעשות בהם שימוש. חוסר נכונות אמריקנית זה ממשיך לשחק לידי האיראנים, אשר ממשיכים לנסות ולהשיג הישגים נוספים ובמקביל להתקדם בתוכנית הגרעין.

חיסולם של מנהיג דאע"ש בסוריה ומנהיג אלקעידה אלט'והארי באפגניסטן

חיסולם של מנהיג דאע"ש אבראהים אלהאשמי בסוריה בפשיטה מוסקת של כוחות קומנדו אמריקניים (3.2.22), ושל מנהיג אלקאעדה אלט'והארי באפגניסטן בתקיפת כטב"מ (7.22) מראים את היכולות האיכותיות, המודיעיניות והמבצעיות של האמריקנים. אולם דווקא מבצעים אלו שבים וממחישים את הנכונות האמריקנית לפעול ולהתעמת רק מול גורם חלש בזירה, כדאע"ש, ולא מול היריב האמיתי והחזק יותר – איראן.

הפלישה הרוסית לאוקראינה

בעיני רבות ממדינות המזה"ת הנשיא ביידן וארה"ב נתפשו שוב כחלשים, ובמיוחד לאחר הנסיגה מאפגניסטן, וזאת לאחר שלא העניקו גיבוי ותמיכה לאוקראינה בזמן שבו הייתה זקוקה לו. בשלב מסוים של מעין חוסר-אונים מול היכולת להשפיע על הרוסים לפני הפלישה לאוקראינה, ביידן אף קרא להתפלל למען שלומה של אוקראינה. חמור מכך, באחד הנאומים של ביידן קודם לפלישה הוא אמר שארה"ב לא תעשה כלום אם רוסיה תבצע "פלישה קטנה" לאוקראינה. כמובן שלאחר מכן הממשל ניסה לתקן התבטאות אומללה זו, ולומר שביידן לא התכוון לתת לגיטימציה לפלישה רוסית אלא התכוון לתקיפת סייבר חלשה. אמירה זו, יחד עם "הברייחה" האמריקנית מאפגניסטן, למעשה

אותתו לפוטין שהוא יכול לפלוש לאוקראינה. גם הסנקציות הקשות שהוטלו ומוטלות גם כעת על רוסיה באו בשלב מאוחר מדי, לאחר שרוסיה כבר פלשה לאוקראינה ואינה מסמנת כי בכוונתה לצאת משטחה או לסיים את הלחימה בזמן הקרוב. פוטין לעומת זאת, נתפס במזה"ת כמנהיג חזק ואמין, שלא מהסס להפעיל את כוחו, ושמילה שלו לבעלי בריתו היא מילה. כך בשנת 2015, כאשר נחלץ להצלת משטרו של בשאר אסד, וכך עד היום.

הסיכונים וההזדמנות לישראל: לעצב את עצמה בתפקיד מוביל אזורי בגיבוי אמריקני

במזרח-התיכון אין ואקום. כוחות אחרים ימלאו את מקומה של ארה"ב, בדגש על איראן, רוסיה, סין ותורכיה. המגמה הנוכחית מעודדת את איראן להמשיך להגביר את מתקפותיה ופעילותה הצבאית באזור באמצעות ירי טילי קרקע-קרקע, טילי שיוט וכטב"מי נפץ על יעדים שונים. השפעתה השלילית של איראן תגבר, כמו גם בחישה במדינות האזור ובמשטריהן, וזאת בדגש על עיראק, לבנון, בחריין, סוריה ותימן. איראן תרגיש שהיא יכולה לאתגר את ארה"ב עוד יותר, ובאם לא ייחתם הסכם הגרעין היא תקשיח את עמדותיה גם בנושא זה. בסוגיית הגרעין, החולשה שמגלה ארה"ב מביאה לכך ששום מנוף לחץ אינו כופה על איראן להתגמש, מה שמשאיר את ישראל להתמודד לבדה מול האיום הקינטי הנשקף לה מצד איראן. התנהלותה הנוכחית של ארה"ב גם מעמיקה את הירידה בתחושת הביטחון ומעצימה את רמת החשש והאיום בקרב המדינות הסוניות, בדגש על מדינות

המפרץ, מה שעלול להביא דווקא להתקרבותן לאיראן על מנת להבטיח את ביטחונן. בתרחיש זה, תישאר ישראל לבדה כשהיא חשופה למגוון זירות ללא המטרייה האמריקנית.

מצד השני, שינוי הדפוס האמריקני לטווח הארוך יחד עם הפגנות החולשה של הממשל הנוכחי, מהווים גם הזדמנות לישראל לתפוס - בגיבויה ובתמיכתה של ארה"ב - את מקומה כמעצמה האזורית המובילה את הברית כנגד איראן. כדי ליטול תפקיד זה מוצעים לישראל כמה אפיקי פעולה: מול איראן, מול מדינות המפרץ ומול ארה"ב.

מול איראן ושלוחיה

פגיעה ישירה ביעדים איראניים - בעקבות האיומים הנשמעים לאחרונה מצד החות'ים בתימן והמיליציות הפרו-איראניות בעיראק ובסוריה לתקוף את ישראל, הרי שבמקרה של מתקפה כזו על ישראל לגבות מחיר גבוה תחילה מאיראן עצמה, וזאת באמצעות תקיפת יעדים איראניים או אף תקיפתה של איראן עצמה. האיראנים רגישים לנפגעים בצד שלהם ומעוניינים למנוע פגיעה בכוחותיהם, כאשר לשם כך הם מוכנים להילחם "עד טיפת דמם האחרונה" של שלוחיהם השונים (חות'ים, מיליציות עיראקית, חיזבאללה, הג'יהאד האיסלאמי). משום כך, באמצעות תקיפה של יעדים איראניים ישראל תעביר מסר שהיא לא תהיה מוכנה "לחפש חות'ים מאחורי כל סלע בתימן", ושבכוונתה להטיל על איראן את מלוא האחריות לכל פעילות עוינת מצד ארגוני הפרוקסי שלה. בכל מקרה של תקיפה כנגד יעדים ישראליים, איראן היא זו שתיפגע. רק לאחר מכן, או במקביל לכך, ניתן יהיה לגבות מחיר גם מהשלוחים השונים באופן שיהיה תלוי יעדים ערכיים והיתכנות מעשית.

במקרה של תקיפה מצד גורמי פרוקסי איראניים, או מצד איראן עצמה, מסוריה לישראל - הרי שעל ישראל להגיב

בעוצמה גם כנגד יעדי משטר סורי, תוך העברת מסר ברור למשטר הסורי שהוא האחראי לנעשה בשטחו והוא יישא באחריות לכל פעילות תוקפנית כנגד ישראל. בחירת יעדי פעולות התגמול צריכה להיעשות ברגישות לאינטרס הרוסי ותוך העברת מסר ברור לרוסיה כי ישראל רואה את המשטר הסורי כגורם האחראי לתקיפות היוצאות משטחו.

שינוי המשוואה מול חיזבאללה - בתרחיש שבו חיזבאללה מגיב משטח לבנון על פגיעה ישראלית בפעיליו על אדמת סוריה, כפי שקרה בשנת 2020 לאחר הריגה בשוגג של פעיל חיזבאללה בסוריה, הרי שעל ישראל יהיה לא רק לפגוע ביעדי חיזבאללה בלבנון/סוריה אלא גם ביעדי משטר סוריים. הסורים צריכים להבין שהם נפגעים בשל ירי התגובה של חיזבאללה מלבנון, המקושר לאירוע שהתרחש על אדמת סוריה, וחיזבאללה צריך להבין שהמשטר הסורי נפגע בשל פעילותו של הארגון מלבנון. ייתכן שמשוואה חדשה זו תפעיל לחץ על נסראללה ותכניס לחשיבתו משתנים שאותם לא צפה.

יצוין כי נסראללה מכיר לא רע את ישראל ואת מדיניות התגובה שלה (למעט הטעות שעשה בחטיפת גולדווסר ורגב, שבה הודה כאשר אמר, לאחר מלחמת לבנון השנייה, שאם היה מעריך שתפרוץ מלחמה לא היה מבצע את החטיפה), ויודע לאמוד כיצד תגיב לירי מלבנון, ועד היכן תהיה מוכנה להרחיק בתגובתיה לאירוע נקודתי. נסראללה צבר ניסיון בהקשר זה גם לאורך השנתיים האחרונות. כך, לאחר שפעיל חיזבאללה נהרג בטעות בתקיפת כנגד שיירת אמצעי לחימה בסוריה באוגוסט 2020, אשר יוחסה לישראל, נמנעה האחרונה מהרג חוליית צליפה של חיזבאללה, שניסתה לבצע פיגוע צליפה בהר דוב, וזאת בכדי להימנע מהסלמה. מקרה בולט יותר קרה במהלך מבצע "שומרי החומות", כאשר חיזבאללה ביצע ירי של עשרות

רקטות לעבר רמת הגולן לאחר תקיפה אווירית סמלית - אם כי משנת משוואה - של ישראל על כבישים בלבנון. תקיפה זו של ישראל בוצעה בתגובה לירי רקטות של ארגונים פלסטינים (כנראה חמאס) מלבנון לגליל. אולם, גם כאן ישראל נמנעה מתגובה על ירי של חיזבאללה מחשש להסלמה. לפיכך, הכנסת משתנה נוסף ובלתי צפוי למשוואה, תוכל אולי להפעיל לחץ נוסף על נסראללה בשיקולי התגובה שלו.

במקרים שבהם נסראללה מאיים לפגוע ביעדים ישראליים, כגון: פגיעה באסדות להפקת גז ממימי הים התיכון, וזאת על רקע המו"מ של ישראל עם לבנון בנושא הגבול הימי, כאשר הרצון של חיזבאללה במקרה זה הוא "לסחוט" ויתורים מישראל, לגרום לה להתגמש במו"מ עם ממשלת לבנון וכך לחזק את התמיכה הפנימית והאזרחית בו - הרי שגם כאן על נסראללה להבין שישראל עשויה לפגוע בתגובתה לא רק בחיזבאללה כי אם גם ביעדים איראניים ערכיים מקבילים ליעדים הישראליים, ביעדי תשתית משמעותיים בלבנון, וכן ביעדי משטר סוריים. ההבנה של נסראללה שכל היעדים הללו עלולים להיפגע בגלל פעילותו מול ישראל עשויה להשפיע על שיקוליו לקדם מערכה מול ישראל. כמובן שישראל צריכה להיות ערוכה לבצע פעילות כנגד יעדי התגובה, ולא לאיים "באקדח ריק".

מול מדינות המפרץ

שרדוג יחסים ותיאום עמדות - מדינות המפרץ מבינות שיהיה קשה לסמוך על הגנה או פעילות אמריקנית קינטית מול איראן או שלוחיה, והגורם היחיד המוכן להתמודד עם האיראנים ואף מבצע פעילות התקפית כנגדם הינו ישראל. מצב זה פותח הזדמנויות נוספות לקידום ושרדוג היחסים בין ישראל למדינות המפרץ. יש להמשיך ולחזק היחסים המדיניים, הביטחוניים והכלכליים עם מדינות אלו ועם מדינות ערביות סוניות אחרות,

כמשענת מול האיראנים. אחד התוצרים של חיזוק היחסים המדיניים יכול להיות יצירת מסר אחיד ולחץ מתואם מול הממשל האמריקני בסוגיה האיראנית. בימים אלו ארה"ב זקוקה יותר מתמיד למשאבי הנפט של סעודיה ואיחוד האמירויות, וזאת על רקע משבר האנרגיה העולמי, בחירות האמצע לקונגרס והגעת האינפלציה בארה"ב לשיעורי שיא. זוהי שעת כושר שבה עשוי תיאום עמדות משותף בין ישראל למדינות אלו להשפיע על עמדות אמריקניות מסוימות בזירה האזורית בכלל ובנושא הגרעין בפרט.

חיזוק שיתוף פעולה צבאי והשפעה אזורית - ככל הנראה,
 ישראל מקיימת שיתופי פעולה צבאיים, מודיעיניים והגנתיים עם מדינת המפרץ, ויש לחזק מגמה זו. חשוב יהיה לפעול לקידום השפעתן המדינית והכלכלית/אנרגטית של מדינות המפרץ על הממשל העיראקי ועל העדות השונות בעיראק, כמשקל נגד למעורבות האיראנית בעיראק ולמיליציות הפרו-איראניות השונות התומכות בה. כמו כן, יש לעשות שימוש במנופים הכלכליים והמדיניים של מדינות המפרץ מול לבנון, הנמצאת במשבר כלכלי קשה ביותר, כמשקל נגד למעורבות האיראנית ולניסיונות ההשתלטות של חיזבאללה.

כוח פרוקסי ישראלי-מפריצי - מוצע כי ישראל תפעל יחד עם מדינות המפרץ להקמת כוח פרוקסי איסלאמי לפגיעה ביעדי תשתית, צבא וביטחון באיראן, וזאת כמענה לגורמי הפרוקסי השונים שאותם מפעילה איראן כנגד ישראל ומדינות המפרץ.

מול ארה"ב

יש להראות לממשל האמריקני שמתן גיבוי מצידו להובלה ישראלית באזור הוא אינטרס אמריקני, אשר יאפשר לארה"ב להתמקד בקידום האינטרסים שלה בזירות אחרות בעולם (מבלי

לנטוש את המזה"ת). לצורך זה, על ארה"ב לגבות את הפעילות הקנינטית הישראלית ולעגן את התחייבותה למנוע מאיראן לפתח נשק גרעיני.

עיגון הבנות – יש לפעול לעיגון ההבנות בין המדינות בסוגיות ליבה, ובראש ובראשונה לעיגון הבטחת הממשל שלאיראן לא יהיה נשק גרעיני. יש לחתור להגדרה ברורה של מחויבות זו, וככל שהיא קרובה יותר לרצונות הישראליים – מוטב להצהיר על כך בפומבי. בנוסף, יש להבהיר לארה"ב שעליה לכבד את חופש הפעולה של ישראל מול איראן ושלוחיה גם במידה שהסכם הגרעין יחתם מחדש, וזאת הן בהקשר האזורי והן בהקשר של הגרעין האיראני. יש להבהיר לארה"ב שהמשך ההדלפות הנודעות לפעילות הישראלית יאלץ את ישראל שלא לחלוק עם הממשל את המידע הנוגע לפרטי המבצעים שהיא מבצעת.

שיתוף פעולה צבאי ורכש אמצעי לחימה – יש להבטיח את מכירת מערכות הנשק המתקדמות ביותר לישראל, במטרה לשמר את יתרונה האיכותי על פני כל המדינות בזירה, לרבות מדינות המפרץ – איחוד האמירויות וסעודיה. יש להבטיח את המשך הסיוע לשיפור וקידום מערכי ההגנה השונים של ישראל, כגון: פיתוח מערכת הלייזר מפני איומי טילי קרקע-קרקע, טילי שיוט, רקטות קרקע-קרקע, כטב"מים, ועוד; העברת סיוע לוגיסטי ואמצעי לחימה נוספים לטובת ישראל במצבי חירום; המשך הידוק שיתוף הפעולה הצבאי והאימונים המשותפים בין צה"ל לצבא האמריקני בזירת המזה"ת, בדגש על הפן האווירי והימי, ופירסומם לצורכי הרתעה, תוך שמירה על חופש הפעולה הישראלי.

שימור השפעה אמריקנית אזורית – יש לפעול לשימור ההשפעה האמריקנית בעיראק, כחיץ בפני השתלטות איראנית.

הדבר כולל השארת כוחות אמריקנים בעיראק (כולל בחבל הכורדי) ובסוריה (לצורך תמיכה והגנה לכורדים הסורים), וכן תמיכה בגורמים עיראקיים פרגמטיים המתנגדים למעורבות ולבחישה האיראנית. כמו כן, יש לפעול לכך שארה"ב תראה את משטר העיראקי כאחראי לכל פעילות התקפית משטח עיראק כנגד ישראל או מדינות המפרץ. לצד זאת, על ארה"ב לחזק את האמון בה מצד בעלות בריתה באזור, ולהעביר להן מסר שווינגטון לא זנחה אותן אל מול איומי האיראנים ושלוחיהם. גיבוי אמריקני לתפקיד ההובלה הישראלי יחזק תחושה זו עוד יותר. כמו כן, על ארה"ב לשמר את מנופי ההשפעה הכלכליים שלה על ממשלת לבנון והציבור הלבנוני, בדגש על חיזבאללה, ולהמשיך להגיש סיוע כלכלית ואבטחת מזון למצרים ולירדן.